

grenZeloos

de wereld begrijpen om de wereld te veranderen

Kapitalisme, ecologie, ecosocialisme

JOHN BELLAMY FOSTER,
BRAM BÜSCHER,
ROBERT FLETCHER,
DANIEL TANURO

Kapitalisme, ecologie, ecosocialisme

Bram Büscher is hoogleraar aan de universiteit van Johannesburg en de Wageningen Universiteit.

Robert Fletcher is Universitair hoofddocent aan de Wageningen Universiteit.

John Bellamy Foster is hoogleraar aan de universiteit van Oregon en redacteur van Monthly Review.

Daniel Tanuro is landbouwkundig ingenieur en ecoloog.

De auteurs van de door ons in deze brochure bijegebrachte artikelen zijn vanzelfsprekend alleen verantwoordelijk voor hun eigen teksten.

Het artikel van Bram Büscher en Robert Fletcher verscheen oorspronkelijk op 'The Conversation' onder de titel 'Nature is priceless, which is why turning it into 'natural capital' is wrong'. <https://theconversation.com/nature-is-priceless-which-is-why-turning-it-into-natural-capital-is-wrong-65189>.

Het artikel van John Bellamy Foster is een fragment van hoofdstuk 6 van zijn boek The Vulnerable Planet dat gepubliceerd werd op Climat&Capitalism. <http://climateandcapitalism.com/2012/04/02/four-laws/>.

Het interview met Daniel Tanuro verscheen oorspronkelijk in het Portugees op de site van de interviewer. De Nederlandse vertaling is gebaseerd op de geautoriseerde Engelse vertaling die onder andere verscheen op International Viewpoint.

<http://www.internationalviewpoint.org/spip.php?article4895>

Deze brochure is te bestellen door € 4,- over te maken op rekening NL25INGB0005571638 t.n.v. Grenzeloos o.v.v. '**Kapitalisme, ecologie, ecosocialisme**'. Geef duidelijk aan op welk adres u de brochure wenst te ontvangen. Wilt u meerdere exemplaren bestellen, neem dan even contact met ons op via redactie@grenzeloos.org.

Prijs: € 2,50

www.grenzeloos.org

layout: Fleur Heinze

/nleiding

Sinds het akkoord van Parijs in 2015 lijken sommige mensen te denken dat het klimaatprobleem wel zo'n beetje opgelost is of zal worden. Het tegendeel is het geval. Het akkoord van Parijs biedt geen enkele garantie voor het oplossen van het klimaatprobleem. De in het akkoord genoemde beperking van de temperatuurstijging tot 2 graden Celsius is boterzacht.

Volgens deskundigen is het helemaal de vraag of een beperking tot 2 graden Celsius voldoende is om een verdere klimaatverandering te voorkomen. De opwarming van de aarde is geen lineair proces. Bij een stijging van de temperatuur treden er terugkoppelingseffecten op waardoor het proces van opwarming zichzelf op een gegeven moment gaat versterken. Daarbij gaat het bijvoorbeeld om het wegsmelten van landijs, waardoor de reflectie van zonnewarmte door de ijsmassa afneemt, het ontdooien van permafrost in noordelijke toendra's, waardoor grote hoeveelheden van het zeer sterke broeikasgas methaan vrijkomt en dergelijke. Het precieze verloop van die processen en de wijze waarop ze op elkaar inwerken en versterken is niet geheel te voorspellen. Niemand kan dus met zekerheid zeggen wanneer, bij hoeveel broeikasgassen in de atmosfeer een onomkeerbaar punt is bereikt. Wel blijkt steeds uit nieuw onderzoek dat die terugkoppelingseffecten sterker zijn dan eerder werd aangenomen.

Daar komt bij dat de in het akkoord van Parijs genoemde beperking van de temperatuurstijging tot 2 graden Celsius verre van een harde grens is. Het beleid dat hier voor zou moeten zorgen, wordt vastgelegd in nationale plannen, de zo genoemde 'nationaal bepaalde bijdrage' (NDC's). Het totaal van de impact van de NDC's van de verschillende landen die het akkoord van Parijs hebben ondertekend leidt naar schatting tot een temperatuurstijging van 2,7 tot 3,7 °C. Daar komt bij dat Trump heeft aangekondigd het akkoord van Parijs niet uit te zullen gaan voeren. Het NDC van de VS voorziet in een vermindering van de uitstoot van broeikasgassen van ongeveer 20% van de globale inspanning van alle 191 ondertekenaars van het akkoord. Om de doelstelling van Parijs te halen zouden de andere landen (die nu dus al te weinig doen) hun uitstoot veel sterker moeten beperken. Er is geen enkele reden om aan te nemen dat dit zal gebeuren. Het akkoord van Parijs zal het klimaat dus niet redden.

Onverenigbaar

Hoe komt het dat de huidige wereldorde niet in staat is om de catastrofale opwarming van de aarde te voorkomen? Dat komt omdat er een fundamentele tegenstelling is tussen de logica van de huidige wereldorde, van het kapitalisme, en het ecosysteem. In het kapitalisme ligt de bepalende economische macht bij afzonderlijke bedrijven die, als puntje bij paaltje komt, maar één doelstelling hebben: het maken van winst. Er wordt, zeker als het over het klimaatprobleem gaat, veel gesproken over maatschappelijk verantwoord ondernemen, over bedrijven die verder moeten kijken dan hun winstdoelstellingen. Ondanks de mooie woorden blijkt dat, zeker als het om grote multinationals gaat, in de praktijk steeds een wassen neus te zijn.

We hebben daar in Nederland de afgelopen periode weer twee treffende staaltjes van gezien. De Brits-Nederlandse multinational Unilever profileert zich onder leiding van haar topman Paul Polman al jaren als een maatschappelijk verantwoord bedrijf dat met name op het vlak van milieu een voortrekkersrol wil vervullen. We laten hier even in het midden of ze die rol ook speelde of dat er alleen van een groen imago sprake is. Maar toen in januari jongstleden de Amerikaanse voedselgigant Kraft Heinz een - uiteindelijk mislukte - poging deed om Unilever over te nemen, leidde dat meteen tot de conclusie dat Unilever om in de toekomst een dergelijke overname te voorkomen meer aandeelhouderswaarde moest genereren. Met andere woorden minder verantwoord moest gaan ondernemen. En we kunnen niet ontkennen dat die conclusie juist is. In een kapitalistische markteconomie moeten bedrijven uiteindelijk op zijn minst het gemiddelde winstpercentage behalen, hun aandeelhouders op zijn minst een marktconforme vergoeding betalen, of ze worden door de concurrenten opgeslokt of weg geconsumeerd. En die winstvoet behaal je alleen door voortdurend te besparen op de twee essentiële factoren: arbeidskosten en milieukosten. Een andere weg is er niet.

Een zelfde onverenigbaarheid tussen winststreven en milieu zagen we bij die andere grote Brits-Nederlandse multinational Shell. In februari jongstleden onthulde de correspondent dat de oliereus al dertig jaar uitstekend op de hoogte is van de klimaatverandering, de gevolgen daarvan en de rol van fossiele brandstof daarin. Maar het bedrijf bleef al die tijd inzetten op fossiele brandstoffen, want dat leverde de meeste winst op. En binnen hun denk- en functioneringsraam hebben ze daar gelijk in. Als zij die winst niet gepakt hadden had een andere oliemaatschappij dat gedaan.

In de eerste tekst in deze brochure wordt de fundamentele tegenstelling tussen de wetten van het kapitalisme en de ecologie uiteengezet.

Een van de voorstellen om de tegenstelling tussen kapitalisme en ecologie te 'overbruggen' is het idee om aan de natuur een prijs toe te bedelen, om de nu onzichtbare kosten van milieuverontreiniging en vernietiging mee te nemen in de economische kosten. In de tweede bijdrage in deze brochure wordt uitgelegd dat dergelijke voorstellen niet alleen voorbijgaan aan de intrinsieke waarde van natuur en ecosystemen, maar dat door het beprijzen ervan de vernietiging alleen maar rendabeler wordt.

Natuurlijk kunnen we niet blijven staan bij de constatering dat ecologie en kapitalisme onverenigbaar zijn en dat de klimaatcrisis binnen het kapitalisme niet opgelost kan en zal worden. Die houding die door sommigen op de uiterst linkse flank van het politieke spectrum wordt ingenomen, gaat voorbij aan twee elementaire zaken. In de eerste plaats aan het feit dat het kapitalisme niet op korte termijn vervangen zal worden door een systeem van democratisch zelfbeheer. En in de tweede plaats dat de ecologische crisis en met name de klimaatcrisis zo snel gaat en dat er steeds meer onherstelbare schade wordt toegebracht die nu al vele miljoenen mensen in de wereld direct raakt.

Er moet dus een strategie gehanteerd worden die tegelijkertijd zo veel mogelijk verdere schade aan het ecosysteem op aarde tegengaat, de opwarming van de aarde zo veel mogelijk remt en de basis legt voor een structurele systeemverandering. Het is die taak waar het ecosocialisme voor staat. In de laatste tekst van deze brochure komen een aantal aspecten van die strategie aan de orde.

We pretenderen in deze brochure geenszins definitieve antwoorden te geven op de ecologische crisis die de mensheid bedreigt. We hopen wel dat deze teksten de discussie daarover verder zullen stimuleren.

De vier wetten van de ecologie en de vier anti-ecologische wetten van het kapitalisme

John Bellamy Foster, 22 maart 2017

We publiceren hier een fragment uit hoofdstuk 6 van *The Vulnerable Planet* van John Bellamy Foster.

In het eerste deel van het hoofdstuk bespreekt Foster de 'kwalitatieve verandering in het niveau van de menselijke vernietigingsdrang' die de kapitalistische productie na de Tweede Wereldoorlog kenmerkt. Bij deze transformatie vond een enorme toename plaats in het gebruik van synthetische stoffen die niet gemakkelijk door de natuur kunnen worden geabsorbeerd, en door een radicale uitbreiding van het gebruik van alle vormen van energie, met name fossiele brandstoffen. Deze veranderingen in de patronen van productie, zijn 'de voornaamste reden voor de grote versnelling van de ecologische crisis in de naoorlogse periode', zo schrijft hij. In het vervolg van het hoofdstuk dat we hier publiceren, bespreekt hij de factoren die ten grondslag liggen aan het steeds maar groeiende conflict van het kapitalisme met de natuur.

De vier wetten van de ecologie

Om de ecologische impact van deze trends te begrijpen, is het nuttig om te kijken naar wat Barry Commoner en anderen hebben omschreven als de vier informele wetten van de ecologie:

1. Alles is met alles verbonden;
2. Alles moet ergens heen;
3. De natuur weet het het beste; en
4. Niets komt uit het niets.

De eerste van deze informele wetten, *alles is met alles verbonden*, geeft aan hoe ecosystemen complex en onderling verbonden zijn. 'Deze complexiteit en onderlinge verbondenheid', schrijven Haila en Levins, 'is niet hetzelfde als dat van individuele organismen waarvan verschillende organen zijn geëvolueerd en geselecteerd op basis van het criterium van hun bijdrage aan het overleven en de vruchtbaarheid van het geheel.' De natuur is veel complexer en variabelere en aanzienlijk veerkrachtiger dan de metafoor van de evolutie van een individueel organisme suggereert. Een ecosysteem kan soorten verliezen en significante veranderingen ondergaan

zonder in te storten. Toch betekent de onderlinge verbondenheid van de natuur ook dat ecologische systemen plotselinge, verrassende catastrofes kunnen ondervinden als ze onder extreme stress worden geplaatst. 'Het systeem,' schrijft Commoner, 'wordt gestabiliseerd door zijn dynamische zelf-compenserende eigenschappen; dezelfde eigenschappen die, als ze overbelast worden, kunnen leiden tot een dramatische instorting.' Verder, is het ecologische systeem een versterker, zodat een kleine verstoring op de éne plaats, lang vertraagde effecten op grote afstand elders kan hebben.' [1]

De tweede wet van de ecologie, *alles moet ergens heen*, herhaalt een fundamentele wet van de thermodynamica: in de natuur is er geen definitief afval, materie en energie worden bewaard en het afval geproduceerd in het éne ecologische proces wordt gerecycled in een ander. Bijvoorbeeld, een neergehaalde boom of een stuk hout in een oerbos is een bron van leven voor vele soorten en een essentieel onderdeel van het ecosysteem. Ook dieren scheiden kooldioxide uit in de lucht en organische verbindingen in de bodem, die planten helpen groeien, waarmee dieren zich voeden.

Over *De natuur weet het het beste*, de derde informele wet van de ecologie, schrijft Commoner: 'dat alle belangrijke door de mens veroorzaakte veranderingen in een natuurlijk systeem waarschijnlijk schadelijk zijn voor dat systeem.' Gedurende 5 miljard jaar evolutie, ontwikkelden levende wezens een scala aan stoffen en reacties die samen de levende biosfeer vormen. De moderne petrochemische industrie creëerde echter plotseling duizenden nieuwe stoffen die niet in de natuur bestonden. Gebaseerd op dezelfde basispatronen van koolstof-chemie als natuurlijke verbindingen, komen deze nieuwe stoffen gemakkelijk bestaande biochemische processen binnen. Maar ze doen dat op een manier die vaak destructief is voor het leven en die leidt tot mutaties, kanker en verschillende vormen van ziekte en sterfte. 'De afwezigheid van een bepaalde stof in de natuur,' schrijft Commoner, 'is vaak een teken dat die stof onverenigbaar is met de chemie van het leven.' [2]

Niets komt uit het niets, de vierde informele wet van de ecologie, drukt het feit uit dat de exploitatie van de natuur altijd ecologische kosten met zich meebrengt. Vanuit een strikt ecologisch oogpunt, is de mens meer consument dan producent. De tweede wet van de thermodynamica vertelt ons dat in het hele proces van het gebruik van energie, de mens energie 'opgebruikt' (maar niet vernietigt), in die zin dat er energie omgezet wordt in vormen die niet langer beschikbaar zijn voor werk. In het geval van een auto bijvoorbeeld is de hoogwaardige chemische energie die is opgeslagen in de benzine die de auto van brandstof voorziet, beschikbaar voor bruikbaar werk,

terwijl de lagere thermische energie in de uitlaatgassen dat niet is. Bij iedere transformatie van energie, wordt een deel ervan altijd op deze manier afgebroken. De ecologische kosten van productie zijn dan ook aanzienlijk. [3]

De vier wetten van het kapitalisme

Bekeken tegen de achtergrond van deze vier informele wetten, is het dominante patroon van de kapitalistische ontwikkeling duidelijk anti-ecologisch. Veel wat het kapitalisme als historisch systeem karakteriseert, kan worden teruggebracht tot de volgende anti-ecologische tendensen van het systeem:

1. De enige duurzame schakel tussen dingen is geld;
2. Het maakt niet uit waar iets naar toe gaat, zolang het maar niet terugkeert in het kapitaalcircuit;
3. De zelfregulerende markt weet het het beste; en
4. De natuur is een gratis geschenk aan de eigenaar van het eigendom.

De eerste van deze anti-ecologische tendensen, *de enige duurzame schakel tussen dingen is geld*, drukt het feit uit dat onder het kapitalisme alle sociale relaties tussen mensen en alle relaties tussen mens en natuur teruggebracht worden tot louter geld- relaties. De ontkoppeling van de natuurlijke processen van elkaar en hun extreme vereenvoudiging is een inherente tendens van de kapitalistische ontwikkeling. Zoals Donald Worster uitlegt:

‘Ondanks de vele variaties in tijd en plaats, laat het kapitalistische landbouw-ecosysteem een duidelijke tendens zien over de tijdsspanne van de moderne geschiedenis: een beweging in de richting van de radicale vereenvoudiging van de natuurlijke ecologische orde in het aantal soorten dat in een gebied gevonden wordt en de ingewikkeldheid van hun onderlinge verbondenheid... In het huidige spraakgebruik noemen we deze nieuwe vorm van landbouw-ecosysteem een monocultuur, wat betekent dat een deel van de natuur is opgelost tot het punt dat ze één enkele soort levert, die alleen maar op het land groeit, omdat er een sterke vraag naar is.’ [4]

Het reductionistische kenmerk van ‘commercieel kapitalisme,’ zegt de Indiase natuurkundige en ecooloog Vandana Shiva, ‘is gebaseerd op gespecialiseerde warenproductie. Uniformiteit in de productie en het op één manier gebruiken van natuurlijke hulpbronnen, is daarom noodzakelijk.’ Hoewel het bijvoorbeeld mogelijk is om ‘rivieren ecologisch en duurzaam in overeenstemming met de menselijke

behoefden te gebruiken, werken de enorme stuwmeren die verbonden zijn met de bouw van de huidige dammen eerder tegen dan met de logica van de rivier. Deze projecten zijn gebaseerd op reductionistische aannames (van uniformiteit, scheidbaarheid en monofunctionaliteit), die het gebruik van water niet verbinden met de processen van de natuur, maar met de processen van omzet en het genereren van winst.' [5]

Dit alles weerspiegelt het feit dat geld de enige schakel is geworden tussen mens en natuur. Met de ontwikkeling van de kapitalistische verdeling van de natuur, worden de elementen van de natuur teruggebracht tot één gemeenschappelijke noemer: ruilwaarde. In dit opzicht maakt het niet uit of iemands product koffie, bont, olie of papegaaienveren is, zolang er een markt voor is. [6]

De tweede ecologische tegenstrijdigheid van het systeem, *het maakt niet uit waar iets naartoe gaat, zolang het maar niet terugkeert in het kapitaalcircuit*, weerspiegelt het feit dat de economische productie onder de hedendaagse kapitalistische voorwaarden niet een echt circulair systeem is (zoals in de natuur), maar een lineair, dat loopt van de bron naar de gootsteen – een gootsteen die nu overloopt. De 'geen afval/ geen retour' analogie die de grote ecooloog en econoom Nicholas Georgescu-Roegen opmerkte, 'past in het beeld van de zakenman van het economisch leven.' De vervuiling veroorzaakt door de productie wordt behandeld als een 'externaliteit' die geen deel uitmaakt van de kosten van het bedrijf. [7]

In pre-kapitalistische samenlevingen werd een groot deel van het afval van agrarische productie in nauwe overeenstemming met de ecologische wetten gerecycled. In een ontwikkelde kapitalistische maatschappij daarentegen is recycling zeer moeilijk vanwege de mate van opdeling van de natuur. Zo is vee uit de wei gehaald en wordt in stallen gehouden; hun natuurlijke afval wordt een ernstige vorm van vervuiling, in plaats van de bodem te bemesten. Of, om een ander voorbeeld te nemen, kunststoffen, die in toenemende mate hout, staal en andere materialen hebben vervangen, zijn niet biologisch afbreekbaar. 'In de huidige economie', schrijft Commoner, 'worden goederen rechtstreeks omgezet in afval: gewassen in rioolvuil; uranium in radioactief afval; petroleum en chloor in dioxine; fossiele brandstoffen in kooldioxide... Het eindproduct is altijd afval, een aanval op de cyclische processen die de ecosfeer onderhouden.' [8]

Het is niet het ecologische principe dat *de natuur het het beste weet*, maar het anti-ecologische beginsel dat *de zelfregulerende markt het het beste weet* dat steeds meer het hele leven onder het kapitalisme

regeert. Zo wordt voedsel niet langer gewoon gezien als een vorm van voeding, maar als middel om winst te maken, zodat voedingswaarde geofferd wordt voor massa. Intensieve toepassingen van stikstof meststoffen brengen de minerale samenstelling van de bodem uit balans, waardoor het mineraalgehalte van de groenten die erop groeien, beïnvloed wordt. Transport- en opslageisen hebben voorrang op de kwaliteit van levensmiddelen. En om landbouwproducten effectief op de markt te brengen, worden pesticiden soms alleen maar gebruikt om het uiterlijk van het product te beschermen. Uiteindelijk gaat de kwaliteit van het eten omlaag, worden vogels en andere diersoorten gedood en worden mensen vergiftigd. [9]

De gave van de natuur is een gratis geschenk aan de eigenaar, de vierde anti-ecologische tendens van het kapitalisme, drukt het feit uit dat de ecologische kosten door de toe-eigening van natuurlijke hulpbronnen en energie zelden worden meegenomen in economische vergelijkingen. De klassieke liberale economie, stelde Marx, zag de natuur als 'gratis' winst voor het kapitaal. Nergens in de economische modellen van het establishment vindt je een adequate aanduiding van de bijdrage van de natuur. 'Het kapitalisme moet worden beschouwd als een economie van onbetaalde kosten', zoals de grote milieu-econoom William K. Kapp betoogde. 'Onbetaald, omdat een aanzienlijk deel van de werkelijke kosten van de productie niet aangegeven worden in kostenplaatjes van ondernemers; in plaats daarvan worden ze verplaatst naar en uiteindelijk ten laste gebracht van andere mensen of van de gemeenschap als geheel.' De luchtvervuiling veroorzaakt door een fabriek wordt bijvoorbeeld niet behandeld als een interne kostenpost van de productie van de fabriek, maar veeleer als externe kosten die door de natuur en de maatschappij worden gedragen. [10]

Door geen werkelijke waarde aan natuurlijke rijkdommen toe te kennen, maximaliseert het kapitalisme het verbruik van grondstoffen en energie, want hoe groter deze stroom – van winning tot de levering van het eindproduct aan de consument – hoe groter de kans op het genereren van winst. En door selectieve gerichtheid op het minimaliseren van de input van arbeid, bevordert het systeem energiegebruik en kapitaalintensieve hoogwaardige technologieën. Dit alles resulteert in een snellere uitputting van niet-hernieuwbare hulpbronnen en meer in het milieu gedumpt afval. Sinds de Tweede Wereldoorlog heeft plastic steeds vaker leer in producten als portemonnees en schoenen verdrongen. Om dezelfde opbrengst te genereren, gebruikt de kunststoffenindustrie slechts ongeveer een kwart van de hoeveelheid arbeid die benodigd is in de leerindustrie, maar gebruikt tien keer zoveel kapitaal en dertig keer zoveel energie.

De vervanging van leer door kunststoffen in de productie van deze items betekende daarom minder vraag naar arbeid, meer vraag naar kapitaal en energie en een grotere milieuvervuiling. [11]

De kracht van winst

De voorgaande tegenstellingen tussen ecologie en economie kunnen allemaal worden herleid tot het feit dat het maken van winst in een verrassende mate is uitgegroeid tot de enige verbinding tussen mensen en tussen mensen en de natuur.

Dit betekent dat, terwijl we ons meer duurzame vormen van technologie kunnen voorstellen die een groot deel van de milieuproblemen op zouden kunnen lossen, de ontwikkeling en implementatie van deze technologieën wordt geblokkeerd door de wijze van productie – door het kapitalisme en kapitalisten. Grote bedrijven nemen belangrijke beslissingen over de technologie die we gebruiken en de enige overweging bij het nemen van hun beslissingen is winstgevendheid.

Bij de uitleg waarom automakers in Detroit de voorkeur gaven aan grote, benzine slurpende auto's, zei Henry Ford II simpelweg: 'kleine auto's leveren weinig winst op.' Hetzelfde punt werd explicieter gemaakt door John Z. DeLorean, een voormalige baas van General Motors, die verklaarde: 'Toen we in de late jaren '60 hadden moeten plannen om over te schakelen op kleinere, zuinigere, lichtere auto's in reactie op de groeiende vraag op de markt, weigerde de leiding van GM, omdat 'we meer geld verdienen met grote auto's.' [12]

De kwestie van de groei ligt ten grondslag aan de algemene anti-ecologische benadering van de productie die hier wordt geschilderd. Een exponentiële groeidynamiek is inherent aan het kapitalisme, een systeem waarbij geld wordt ingewisseld voor goederen, die vervolgens op een steeds grotere schaal worden ingeruild voor meer geld.

'Zoals economen van Adam Smith en Marx tot Keynes hebben aangegeven,' merkt Robert Heilbroner op, 'is een 'stationair 'kapitalisme onderworpen aan een dalende winstvoet als de investeringsmogelijkheden van het systeem worden opgebruikt. Vandaar dat bij het ontbreken van een expansieve grens, de investeringsmotor vertraagt en een deflatoire spiraal van de inkomens en de werkgelegenheid begint'.

Wat dit betekent, is dat het kapitalisme niet kan bestaan zonder het voortdurend uitbreiden van de omvang van de productie. Elke onderbreking van dit proces zal de vorm aannemen van een

economische crisis. Maar aan het eind van de twintigste eeuw is er alle reden om te geloven dat de aard van de snelle economische groei die het systeem nodig had om in leven te blijven, niet langer ecologisch duurzaam is.[13]

Noten

- [1] Commoner, *The Closing Circle*, pp 29-42; Edberg en Yablokov, *Tomorrow Will Be Too Late*, p. 89; Haila en Levins, *Humanity and Nature*, pp. 5-6. Hoewel Commoner verwijst naar de vierde wet als 'er is niet zo iets als een gratis lunch,' heeft de Russische wetenschapper Yablokov dit meer in het algemeen vertaald als 'niets komt uit het niets'.
- [2] Commoner, *Closing Circle*, pp 37-41; en *Making Peace with the Planet*, pp. 11-13. de derde wet van Commoner moet niet al te letterlijk worden genomen. Zoals Haila en Levins schrijven: 'De opvatting 'de natuur weet het het best' wordt gerelativeerd door de toevalligheid van de evolutie.' Haila en Levins, *Humanity and Nature*, p.6.
- [3] Ibid, pp 14-15.; Herman E. Daly en Kenneth Townsend, red., *Valuing the Earth* (Cambridge, MA: MIT Press, 1993), pp 69-73.
- [4] Donald Worster, *The Wealth of Nature* (New York: Oxford University Press, 1993), Pp 58-59.
- [5] Vandana Shiva, *Staying Alive* (London: Zed Books, 1989), pp 23-24, 186.
- [6] Haila en Levins, *Humanity and Nature*, p. 201.
- [7] Nicholas Georgescu-Roegen, *The Entropy Law and the Economic Process* (Cambridge: Harvard University Press, 1971), p. 2.
- [8] Commoner, *Making Peace*, pp. 10-11.
- [9] Haila en Levins, *Humanity and Nature*, p. 160.
- [10] Georgescu-Roegen, *Entropy Law*, p. 2; K. William Kapp, *The Social Costs of Private Enterprise* (Cambridge, Mass.: Harvard University Press, 1971), p. 231.
- [11] Chandler Morse, 'Environment, Economics and Socialism', *Monthly Review* nr. 11 (april 1979): 12; Commoner, *Making Peace*, pp 82-83.; en *The Poverty of Power* (New York: Alfred A. Knopf, 1976), p. 194.
- [12] Ford en DeLorean geciteerd in Commoner, *Making Peace*, pp. 80-81.
- [13] Robert Heilbroner, *An Inquiry into the Human Prospect* (New York: W.W. Norton, 1980), p. 100.

De natuur is van onschatbare waarde, daarom is het onjuist om het over 'natuurlijk kapitaal' te hebben

Bram Büscher, Robert Fletcher, 17 februari 2017

Steeds meer wordt beweerd dat, door natuur kapitaal te noemen, het mogelijk is om een kapitalistische groei-economie te verzoenen met natuurbehoud. Op deze manier, zo beweren voorstanders, kan natuurbehoud worden uitgedrukt in een taal die economen, beleidsmakers en CEO's begrijpen.

Maar deze strategie is niet alleen zelfvernietigend, het is een gevaarlijke illusie die de manier maskeert waarop kapitalistische groei zelf het behoud ondermijnt.

Het concept van 'natuurlijk kapitaal' wordt veel gebruikt. Het afgelopen decennium heeft een groeiend netwerk van actoren en organisaties zich verzameld rond de promotie van dit concept als de sleutel tot de toekomst van duurzame ontwikkeling. Op het recente Wereld Natuurbehoud Congres (World Conservation Congress) stond 'natuurlijk kapitaal' centraal met de feestelijke lancering van het Natuurlijk Kapitaal Protocol en de aankondiging van weer een nieuwe coalitie om particuliere financiering voor natuurbehoud te realiseren.

Deze en vele andere initiatieven beschrijven 'natuurlijk kapitaal' in eenvoudige termen als de natuur, het water of de lucht waar we op een dagelijkse basis mee leven. Het Forum Natuurlijk Kapitaal zegt bijvoorbeeld dat het concept verwijst naar *'het voedsel dat we eten, het water dat we drinken en de plantmaterialen die we gebruiken voor brandstof, bouwmaterialen en medicijnen.'* Dit voorbeeld – en inderdaad ook de meeste andere – zijn gebaseerd op de fundamentele veronderstelling dat 'natuurlijk kapitaal' de basis kan worden voor een duurzame economie.

Het is duidelijk dat de zaken niet zo eenvoudig liggen, zoals ook veel voorstanders van deze initiatieven erkennen. Wat erger is, is dat de twee belangrijkste veronderstellingen hierbij (natuur kan kapitaal worden en diensten verrichten; en dit zou de basis kunnen vormen voor een duurzame economie) zijn gebaseerd op fundamentele drogredenen. Ze zullen de negatieve effecten van onze wereldwijde groei-economie niet keren. Zij zullen ze in feite erger maken.

Wat 'kapitaal' echt betekent

Het feit dat het voedsel dat we eten en het water dat we drinken blijkbaar moet worden aangemerkt als 'natuurlijk kapitaal', krijgt pas betekenis in de context van de kapitalistische groei. In deze context moet alles in principe 'kapitaal' worden.

Het is daarom van groot belang om duidelijk te zijn over wat 'kapitaal' echt betekent. In het dagelijkse leven en in bepaalde economische theorieën wordt de term vaak omschreven als 'aandeel' of 'activa'. Het is echter nauwkeuriger om kapitaal als een dynamisch proces te zien. Het gaat om het investeren van geld (of waarde) om meer geld (of waarde) te genereren. Kortom, kapitaal is 'waarde in beweging'.

Kapitaal wordt in een kapitalistische economie daarom nooit zomaar geïnvesteerd. Het doel is om meer geld of waarde te genereren dan was geïnvesteerd. Anders zou het geen kapitaal zijn.

Daaruit volgt dat de omschrijving van van 'natuur' als 'natuurlijk kapitaal' niet een onschuldige verandering in terminologie is, of een ander woord voor hetzelfde. Integendeel, het is een fundamentele wijziging in het concept en een verandering in de waardering van de natuur. In 'natuurlijk kapitaal' wordt natuur ingezet voor de kapitalistische groei - eufemistisch aangeduid als groene groei.

De overstap van natuur naar natuurlijk kapitaal is problematisch, omdat het veronderstelt dat de verschillende vormen van kapitaal – menselijk, financieel en natuurlijk kapitaal – gelijkwaardig kunnen worden gemaakt en uitgewisseld kunnen worden. In de praktijk – en ondanks het feit dat voorstanders het tegendeel beweren – betekent dit dat alles uitgedrukt moet kunnen worden door middel van een gemeenschappelijke, kwantitatieve eenheid: geld. Maar complexe, kwalitatieve, heterogene natuur, kan nooit voldoende worden vertegenwoordigd in kwantitatieve, homogene geld-eenheden, zoals dezelfde voorstanders erkennen.

En zelfs als we het proberen, is er een onhoudbare spanning tussen de onbegrensdeheid van geld (we kunnen altijd meer geld genereren) en de grenzen van natuurlijk kapitaal (we kunnen geldkapitaal niet tot in alle eeuwigheid ruilen in natuurlijk kapitaal).

Natuurlijk kapitaal is daarom inherent anti-ecologisch en heeft weinig te maken met het geven van waarde aan de natuur, of deze waarde zichtbaar maken. Het is de exploitatie van de natuur om meer waarde en schijnbare legitimiteit toe te voegen aan een haperende kapitalistische groei-economie.

Falende kapitaalmarkten

Een andere aanname is dat natuurlijk kapitaal de basis voor een duurzame samenleving kan vormen. In de praktijk is het echter duidelijk geworden dat investeren in natuurlijk kapitaal niet zo aantrekkelijk is voor de meeste bedrijven, beleggingsfondsen of zelfs overheden. Dus zelfs als de natuur een prijskaartje heeft gekregen – dat nooit adequaat zijn totale waarde kan vastleggen – toont recent onderzoek aan dat markten voor natuurlijk kapitaal en ecosysteemdiensten meestal falen. In de praktijk zijn ze meestal helemaal geen markten. Het zijn integendeel vermomde subsidies.

Verder zijn echte particuliere investeringen in natuurlijk kapitaal te verwaarlozen in vergelijking met investeringen in niet-duurzame economische activiteiten. Dit komt omdat die veel winstgevender zijn en dus een veel betere vorm van kapitaal of ‘waarde in beweging’ zijn.

Toen Ecuador bijvoorbeeld overheden en private partijen vroeg om te investeren in het behoud van het beschermde gebied Yasuni, bleven de beloofde investeringen ver onder wat was gehoopt. De werkelijke donaties waren nog veel lager. Als gevolg daarvan staat het land nu bedrijven toe om in het park naar olie te boren.

Het gemeenschappelijke argument van voorstanders van natuurlijk kapitaal, namelijk dat het helpt om de waarde van de natuur zichtbaar te maken, is dan ook zeer gebrekkig. De waarde van de natuur is perfect zichtbaar voor investeerders. Ze weten dat natuur vernietigen veel winstgevender is dan natuur redden.

Vernietiging of bescherming?

Een nog fundamenteeler punt is dat de vernietiging van de natuur in toenemende mate de basis is voor het behoud ervan. Programma's die gebaseerd zijn op natuurlijk kapitaal zijn meestal gericht op het compenseren van de vernietiging van de natuur, dat de voornaamste bron wordt van het geld dat nodig is om te investeren in natuurbehoud. In de logica van natuurlijk kapitaal worden investeringen in niet-duurzame economische activiteiten daarom ‘gecompenseerd’ door gelijke investeringen in duurzame activiteiten.

Deze praktijk – die in theorie zou moeten leiden tot geen netto verlies, of beter nog tot een positieve netto impact op de natuur en biodiversiteit – leidt tot een onhoudbare tegenspraak. Het betekent dat de natuur alleen kan worden behouden als ze eerst wordt vernietigd.

Maar, zoals boven aangegeven, is dit nog steeds grotendeels een virtueel probleem, omdat de werkelijke investeringen in het behoud van natuurlijk kapitaal te verwaarlozen zijn. Erger nog, bedrijven investeren over het algemeen veel meer in een sterke lobby om milieuregelgeving tot een absoluut minimum te beperken. Als ze echt geloofden dat natuurbehoud winstgevend zou zijn, zouden er weinig prikkels zijn voor deze lobby.

Van kwantiteit van groei naar kwaliteit van leven

De conclusie is duidelijk: natuurlijk kapitaal is geen praktische of realistische oplossing om de natuur te integreren in de economie of haar waarde zichtbaar te maken. Het is een gevaarlijke illusie die de ecologische crisis niet alleen maar zal verergeren, maar ook zal legitimeren. En terwijl sommigen waarschijnlijk echt geloven in het potentieel, zullen de meesten van hen die aan het roer van het huidige economische systeem staan, dagelijks zien dat natuurlijk kapitaal illusoir is.

Maar door eraan deel te nemen, weten ze ook dat meer fundamentele vragen over de logica van onze economie en wie ervan profiteert niet worden gesteld. En toch hoeven ze geen antwoorden te geven.

Maar we moeten deze vragen stellen: moeten we niet beginnen ons af te keren van een economie die stoelt op een onhoudbare kwantitatieve groei-fetish? Moeten we niet een economie opbouwen die gericht is op mensen, natuur en gelijkheid in plaats van een economie op basis van het inzetten van geld om uiteindelijk alleen nog meer geld te verdienen? Maar vooral, moeten we niet een economie opbouwen gericht op de kwaliteit van leven in plaats van de hoeveelheid groei?

Met een beetje fantasie zijn de antwoorden niet alleen eenvoudig, maar ook praktisch, logisch en echt duurzaam.

Ecosocialisme is veel meer dan een strategie, het is een beschavingsproject

Daniel Tanuro, 11 maart 2017

Alexander Araújo Costa, een Braziliaanse klimatoloog en ecosocialistisch activist interviewde Daniel Tanuro over de klimaatcrisis en het ecosocialisme.

Alexandre Araújo Costa: Linkse organisaties hebben heel lang weinig aandacht besteed aan milieukwesties in het algemeen, maar sinds het 15^e congres van de Vierde Internationale zijn ze steeds meer begaan met de zogenaamde 'ecologische crisis'. Wat is er veranderd?

Inderdaad, de meeste linkse organisaties hebben de ontwikkeling in de jaren '60 gemist. Toen kwam de 'milieukwestie' als een nieuw algemeen sociaal thema op. Het uitkomen van het boek van Rachel Carson 'Dode Lente' in 1962 kan hier als symbolisch moment worden gezien. De voornaamste reden voor het missen van die ontwikkeling is, denk ik, dat die organisaties voornamelijk bezig waren met de antikoloniale oorlogen en revoluties (Cuba, Algerije, Vietnam...), met de massabewegingen tegen de bureaucratie in het Oosten (Polen, Hongarije) en met het samenvloeien van de radicalisering van jongeren en arbeiders in het Westen (mei 68, de 'kruipende mei' in Italië in 69...).

Marxisme

Maar dat is niet de enige reden. Ook op theoretisch vlak hadden de linkse organisaties het moeilijk met de ecologische crisis. Vele auteurs voelden zich bijvoorbeeld ongemakkelijk bij de aanklacht tegen de kapitalistische technologie en bij het idee van de grenzen aan de groei. Over deze onderwerpen is het werk van Marx heel rijk maar alles wijst erop dat zijn opvolgers deze bijdragen vergeten zijn. Bijvoorbeeld over de enclosures [1], over het verbreken van de band tussen de mens en de natuur door het kapitaal, het 'sociale metabolisme'. Zelfs zeer creatieve en open revolutionair-marxistische denkers zoals onze kameraad Ernest Mandel zag dit over het hoofd.

Volgens mij is het een beetje overdreven om te spreken over een 'ecologie van Marx'. In het werk van Marx en Engels zijn er spanningen en tegenstellingen waar we rekening mee moeten houden. Maar de ecologische dimensie van het erfgoed van Marx is

indrukwekkend en met zijn kritiek op de politieke economie hebben we uitstekende instrumenten om dat verder te ontwikkelen.

Hoe kunnen we dan verklaren dat de grote meerderheid van marxistisch links de trein van de ecologie in de jaren 60 heeft gemist? Het stalinisme draagt hier een grote verantwoordelijkheid. Maar voor anti-stalinistische stromingen is deze verklaring niet erg overtuigend. Men moet dieper graven. Volgens mij is links heel erg besmet geraakt met productivistische en scientistische ideeën. (Opvattingen dat de productie steeds maar toe moet en kan nemen en dat 'de wetenschap' allerlei problemen op kan lossen nvdv.) Dat is begonnen met de sociaaldemocratie aan het eind van de 19^e eeuw, maar het kwaad werd niet uitgeroeid in de communistische beweging – misschien omdat Rusland, waar een revolutie had plaatsgegrepen, een onderontwikkeld land was.

Drie factoren hebben een verandering teweeg gebracht. Ten eerste heeft de dreiging van kernwapens geleid tot een groeiend besef dat technologie niet neutraal is. Ten tweede heeft de strijd van inheemse volkeren en arme boeren aangetoond dat de ecologische problemen een sociale dimensie hebben. En ten derde hebben enkele auteurs opnieuw Marx bestudeerd in verband met de natuur en ze hebben zijn erfenis herontdekt. Er was wel beweging, maar een meerderheid van links had een puur propagandistische benadering die stelde dat er geen alternatieve ecologie mogelijk is binnen het raamwerk van het kapitalisme. Dat is juist, maar het betekent niet dat we geen concrete ecologische eisen moeten stellen die verbonden zijn met sociale eisen in het kader van een overgangsprogramma.

Ecosocialisme

Een belangrijke stap hiervoor werd gezet met het Ecosocialistisch Manifest, opgesteld door Michaël Löwy en Joël Kovel in 2001. Het verdiepen van de ecologische crisis en haar globale karakter, met de opwarming van het klimaat als grootste bedreiging, hebben dit initiatief van het manifest mogelijk gemaakt. Tegelijkertijd waren meer en meer activisten van onze organisaties betrokken bij sociale bewegingen die zich bezighielden met milieukwesties, in het bijzonder rond het klimaat en de voedselsoevereiniteit (beide zijn nauw verbonden gezien de belangrijke rol van de agro-industrie in de klimaatopwarming). Op haar laatste congres heeft de Vierde Internationale zichzelf gedefinieerd als ecosocialistisch.

Hoe erg is volgens jou de klimaatverandering? Volstaat het om aangepaste technologieën gebruiken, zoals het vervangen van fossiele brandstoffen door hernieuwbare bronnen? Zal het klimaat

gered kunnen worden door een combinatie van enerzijds CO₂-afvang en -opslag en anderzijds klimaatengineering?

De toestand is uiterst zorgwekkend. De klimaatverandering is waarschijnlijk de meest gevaarlijke sociale en ecologische bedreiging waarmee we ooit geconfronteerd zijn. Op korte, op middellange en op lange termijn zijn de gevolgen enorm. Ik wil niet ingaan op de details, maar we moeten ons realiseren dat een temperatuurstijging van 3°C zeer waarschijnlijk een stijging van de zeespiegel met 7 meter zal veroorzaken. Dat zal duizend jaar vergen maar die beweging kan, als ze eenmaal gestart is, onmogelijk gestopt worden. Specialisten denken dat een stijging van het zeewaterpeil met 60 tot 90 cm kan optreden tegen het einde van deze eeuw. Dat betekent honderden miljoenen vluchtelingen.

Rekening houdend met andere gevolgen van de klimaatverandering – extreme meteorologische verschijnselen, daling van de productiviteit van de landbouw enzovoort – is het angstwekkend. Boven een bepaalde drempel kan de mensheid van 8-9 miljard mensen zich niet meer aanpassen aan de klimaatverandering. Waar die drempel precies ligt is niet (alleen) een wetenschappelijke kwestie, het is (vooral) een politieke kwestie. Tijdens de COP 21 in Parijs hebben de regeringen besloten actie te ondernemen om de opwarming ‘beneden de 2 °C’ te houden en om te trachten ze tot 1,5° C te beperken. Een opwarming van gemiddeld 2 °C moeten we zien als een catastrofe.

Natuurlijk is de klimaatverandering niet de enige bedreiging. Andere bedreigingen zijn het massaal uitsterven van soorten, de verzuring van de oceanen, de verarming van de bodems, de mogelijke dood van de oceanen door stikstof- en fosforvervuiling, de chemische verontreiniging, de bedreigingen voor de ozonlaag, de overexploitatie van de zoetwatervoorraden en de concentratie aan aerosolen[ii] in de atmosfeer. Maar de klimaatwijziging speelt een centrale rol en ze is direct of indirect verbonden met de meeste andere dreigingen: ze is een belangrijke factor bij het verlies aan biodiversiteit, de verzuring van de oceanen wordt veroorzaakt door de stijgende concentratie van CO₂ in de atmosfeer, de buitensporige hoeveelheden stikstof en fosfor in de zeeën komen uit de agro-industrie die een centrale rol speelt in de over-uitbuiting van de watervoorraden en het verlies aan landbouwgronden. Het feit dat de meeste problemen onderling verbonden zijn, betekent dat het fout zou zijn om het antwoord op de klimaatverandering los te zien van de andere uitdagingen. Bovendien is de fundamentele oorzaak van deze ecologische problemen steeds dezelfde: de kapitalistische accumulatie, de kwantitatieve groei onder invloed van de race voor de winst.

Noodzaak van een alternatief

De klimaatverandering is dus veel meer dan een technisch probleem. Het stelt de fundamentele vraag naar een globaal alternatief voor deze productiewijze. Objectief gezien is dit alternatief nu uiterste dringend. Het gaat zelf zo ver dat, ook gezien vanuit technologisch standpunt, de strategie van het groene kapitalisme niet kan werken. Het is natuurlijk perfect mogelijk om uiteindelijk alleen maar hernieuwbare bronnen te gebruiken, om alle energie die we nodig hebben duurzaam te produceren. Maar hoe produceer je zonnepanelen, windmolens en andere middelen tijdens de transitie? Met welke energie? Logisch gezien moet je er rekening mee houden dat er bijkomende energie nodig is voor de transitie en dat die energie in het begin van de transitie voor 80% uit fossiele energie bestaat die dus een extra uitstoot van CO₂ veroorzaakt. Er is dus een plan nodig om die bijkomende uitstoot op te vangen met extra reducties elders. Anders zullen de emissies op wereldvlak blijven toenemen terwijl het aandeel van de hernieuwbare energie toch groeit.

Dat is wat er nu aan het gebeuren is en dat betekent dat we gevaar lopen om heel snel het 'koolstofbudget' te overstijgen. Dat 'koolstofbudget' is de hoeveelheid koolstof die er in de atmosfeer nog bij mag komen, willen we met een zekere waarschijnlijkheid op het einde van de eeuw niet een bepaalde temperatuurgrens overschrijden. Volgens het IPCC bedraagt het koolstofbudget voor een opwarming met 1,5 °C en een waarschijnlijkheid van 66%, 400 Gt voor de periode 2011-2100. De jaarlijkse emissies op wereldschaal zijn ongeveer 40 Gt/jaar. Met andere woorden: het koolstofbudget voor 1,5 °C zal in 2021 opgebruikt zijn. We zijn dus bijna zo ver. Dat is de waarheid en dat is het resultaat van de kapitalistische winsthonger die weigert de transitie planmatig aan te pakken volgens de noodzaak van een beperking van de emissies.

CO₂-afvang en -opslag en klimaatengineering

Hier opent zich inderdaad het debat over de CO₂-afvang en -opslag en over klimaatengineering. Binnen het kader van het productivistisch-kapitalistische systeem zijn koolstof-opslag en geo-engineering de enig mogelijke 'oplossingen' om het overstijgen van het koolstofbudget te compenseren. Ik gebruik aanhalingstekens, want deze oplossingen zijn die van de leerling-tovenaar. Eén van de meest vergevorderde technologieën is de bio-energie met afvang en opslag van koolstof (BECCS: Bio Energy Carbon Capture and Sequestration). Het idee is om fossiele brandstoffen in elektrische

centrales te vervangen door biomassa, de CO₂ uit de verbranding af te vangen en ze in geologische lagen op te slaan. Groeiende groene planten nemen CO₂ op uit de atmosfeer en het invoeren op grote schaal van BECCS zou het mogelijk maken het broeikaseffect te verzwakken en ook het koolstofbudget te verhogen. Maar dit is een zeer hypothetische oplossing, zo weet niemand of het technisch mogelijk is die CO₂ in de aardlagen te bewaren en voor hoelang. Deze 'oplossing' is, zowel sociaal als ecologisch extreem gevaarlijk, want voor het produceren van de nodige biomassa zullen enorme oppervlakten nodig zijn: ongeveer het equivalent van één vijfde tot één vierde van de oppervlakten die nu voor landbouw worden gebruikt en de omvorming van landbouwgronden tot plantages voor biomassa is nadelig voor de voedselproductie. Het uitbouwen van industriële biomassa-plantages in zones buiten de gebieden waar landbouw wordt bedreven zal een enorme vernietiging van de biodiversiteit veroorzaken met een fenomenale verarming van de natuur. Het is dus erg dubieus dat 95% van de klimaat-scenario's van het IPCC het gebruik van deze technologie meerekenen. Dat bewijst tussen haakjes gezegd, dat wetenschap niet neutraal is, vooral wanneer het om sociaaleconomische projecties gaat.

Het feit dat het koolstofbudget voor 1,5 °C in de nabije toekomst overschreden zal worden en het budget voor 2 °C ook snel op zal zijn, wil niet zeggen dat we de kapitalistische technologieën als het minste kwaad moeten aanvaarden. Integendeel. De situatie is zo ernstig dat een vermindering en zelfs het stoppen van alle uitstoot van koolstof niet voldoende zal zijn. Om het klimaat te redden moet er koolstof aan de atmosfeer worden onttrokken. Die doelstelling kan bereikt worden zonder BECCS of andere gevaarlijke technologieën. De reden waarom het kapitalisme kiest voor BECCS en andere gevaarlijke technologieën is dat ze in overeenstemming zijn met de race voor winst en accumulatie.

Agro-ecologie

Het alternatief is het ontwikkelen en algemeen maken van agro-ecologie in de landbouw, gericht op lokale productie en een goed beheer van bossen en van het land, met respect voor de inheemse volkeren en de lokale gemeenschappen. Zo is het mogelijk grote hoeveelheden koolstof aan de atmosfeer te onttrekken, ze op te slaan in de bodem, de biodiversiteit te stimuleren en tegelijkertijd ook een goede voeding aan iedereen te leveren. Maar deze keuze betekent de keuze voor een frontaal antikapitalistisch gevecht tegen de agrobusiness en de grootgrondbezitters. Met andere woorden: de

oplossing ligt niet op het terrein van de technologie maar op dat van de politiek.

Oxfam heeft onlangs een studie gepubliceerd die aantoonst dat slechts 8 personen evenveel rijkdom bezitten als de helft van de mensheid. De gemiddelde temperatuur op aarde stijgt en in de atmosfeer is de concentratie CO₂ nu hoger dan 400ppm. Is er een verband tussen de klimaatverandering en ongelijkheid?

Natuurlijk is er een verband. De armen zijn meestal de grootste slachtoffers van rampen en van de klimaatcatastrofe in het bijzonder. Dat geldt natuurlijk ook voor klimaatrampen veroorzaakt door menselijke activiteiten (om precies te zijn: menselijke activiteiten in kapitalistische vorm). Dat is nu al zo, dat zien we in alle regio's van de wereld: de cycloon Hiyan in 2014 in de Filipijnen, de cycloon Katrina in 2005 in de Verenigde Staten, de grote overstromingen van 2010 in Pakistan, de hittegolf in Europa in de zomer van 2003, de droogte in Benin en in andere Afrikaanse landen, de zeespiegelstijging, enzovoort.

Sociale ongelijkheid

Bovendien werkt het kapitalistische antwoord op de klimaatverandering als een versneller van sociale ongelijkheid. Deze politiek maakt immers gebruik van marktmechanismen, zoals het tot koopwaar omvormen en tot privébezit maken van natuurlijke hulpbronnen. Ze steunt voornamelijk op het concept van de internalisering van externaliteiten, wat betekent dat de prijs voor milieuschade in de prijzen van goederen en diensten meegerekend moeten worden. Natuurlijk zal die prijsstijging daarna aan consumenten worden doorberekend. Wie geld heeft kan dus in schone technologie investeren – de elektrische auto – de anderen die dat geld niet hebben kunnen niets anders doen dan meer betalen voor dezelfde diensten, bijvoorbeeld voor mobiliteit.

De verzekeringssector speelt een specifieke rol in het uitdiepen van de ongelijkheid: die weigert de groeiende risico's te verzekeren in gebieden waar armen leven, of de premies die mensen voor een verzekering moeten betalen worden verhoogd. In het algemeen speelt de financiële sector een belangrijke rol omdat die investeert in de koolstofmarkt die erg speculatief is. Men investeert bijvoorbeeld in bossen omdat de functie van bossen als plaatsen waar koolstof opgeslagen wordt een koopwaar, een financieel product is geworden. Als gevolg hiervan worden de inheemse volkeren verjaagd en van hun bestaansmiddelen beroofd en dit in naam van de natuur, die juist

eeuwenlang door die volkeren werd gevormd en beschermd. Een gelijksoortige onteigening en proletarisering zien we in de landbouwsector, bijvoorbeeld bij de productie van biobrandstoffen en biodiesel. Ook hier wordt de bescherming van het klimaat gebruikt als voorwendsel voor een hardvochtige politiek die de ongelijkheden versterkt en zowel mensen als milieu onderwerpt aan het dictaat van bedrijven.

Er valt te vrezen dat, in de logica van het kapitaal, deze mechanismen van vermarkting en van toe-eigening van natuurlijke hulpbronnen in de toekomst steeds belangrijker worden en tot steeds meer sociale ongelijkheid zullen leiden. Dat is duidelijk in het geval van klimaatengineering en in het bijzonder BECCS. Maar dat is nog maar het begin.

Het meest recente rapport van de Global Commission, een invloedrijke denktank voorgezeten door Sir Nicholas Stern, bespreekt de rol van infrastructuur in de transitie naar de zogenaamde groene economie. Dit document definieert de natuur als 'infrastructuur' en het legt uit dat investeringen in die infrastructuur aantrekkelijker moeten worden gemaakt voor het kapitaal. De conclusie is dat een van de kernvoorwaarden voor die aantrekkelijkheid bestaat uit veralgemeende stabiele en goed omschreven eigendomsrechten. Uiteindelijk wil het kapitaal de natuur geheel integreren zoals het dat doet met arbeidskrachten, arbeidskracht die trouwens ook een natuurlijke hulpbron is.

Immigratie

Kan je iets meer zeggen over de relatie tussen de ecologische crisis en immigratie en over de trends voor de toekomst?

Immigratie is een van de vreselijkste gevolgen van de klimaatverandering. Zoals gezegd, is er voor een mensheid met 8-9 miljard mensen, voorbij een bepaalde drempel, geen aanpassing meer mogelijk aan de klimaatverandering. De mensen die het meest bedreigd worden, zullen de plaatsen waar zij leven moeten verlaten. Dat gebeurt nu al in meerdere regio's zoals in West-Afrika waar de gevolgen van oorlog, dictatuur, terrorisme en landjepik door multinationals, elkaar versterken. Dat is ook het geval in Bangladesh, in Vietnam en op verschillende kleine eilanden. Wat doen die mensen dan? Ze concentreren zich aan de periferie van de steden. De sociale structuur wordt sterk aangetast – in het bijzonder de relaties tussen de geslachten met koopkrachtverlies voor de vrouwen. Sommigen, vooral mannen, proberen naar rijke landen te emigreren en als ze de

reis overleven trachten ze geld naar familie te sturen. Al met al is het een echte ramp.

Hoe beoordeel je de overwinning van Trump in deze context?

Het getal van het koolstofbudget voor 1,5 °C dat ik gaf, betekent dat Trump aan de macht komt op het moment dat we op een belangrijk kantelmoment van klimaatverandering staan. Tijdens de campagne verklaarde Trump dat klimaatverandering een grap is van de 'Chinezen' om de Amerikaanse industrie minder concurrerend te maken en hij kondigde aan het akkoord van Parijs op te zeggen. Zijn ploeg zit vol met klimaatontkenners en de persoon die hij gekozen heeft om het EPA (agentschap voor milieubescherming) te leiden wil dat agentschap van binnenuit vernielen – nadat hij tientallen jaren geprobeerd heeft dit van buiten af te doen als procureur-generaal van Oklahoma.

Akkoord van Parijs

Dat alles is erg verontrustend. Wij steunen het akkoord van Parijs niet en ook niet de 'nationaal bepaalde bijdrage' (NDC) van de VS in dit akkoord: beide zijn in grote mate onvoldoende vanuit ecologisch standpunt en sociaal gezien diep onrechtvaardig. We weten dat er een groot verschil is tussen de doelstelling van het akkoord van Parijs (1,5-2 °C) en het totaal van de impact van de NDC's (2,7-3,7 °C) van de verschillende landen die het akkoord van Parijs hebben ondertekend. Het verschil bedraagt ongeveer 5,8 Gt in 2025. Om de gevolgen te berekenen in het geval dat de VS het akkoord verlaten, moet men weten dat het NDC van de VS overeenkomt met een vermindering van de uitstoot met 2 Gt tussen nu en 2025 (ten opzichte van 2005) en die 2 Gt vertegenwoordigen ongeveer 20% van de globale inspanning van alle 191 ondertekenaars van het akkoord. Wanneer Trump zijn programma doorvoert zullen de VS dus 2 Gt koolstof toevoegen aan de 5,8 Gt die het verschil maakt tussen wat de regeringen hebben beloofd en wat er zou moeten gebeuren om niet boven de 1,5 °C opwarming uit te komen. Met andere woorden: met de VS wordt het al heel erg moeilijk niet boven de 2 °C uit te komen, maar zonder hen zou dit wel eens onmogelijk kunnen zijn.

De meerderheid van de heersende klasse op wereldvlak is, denk ik, overtuigd dat de klimaatverandering reëel is. Het is een enorme bedreiging voor hun heerschappij. en deze bedreiging is van menselijke oorsprong. Met de verkiezing van Trump is dat niet veranderd, zoals blijkt uit de reacties van China, India, de EU

enzovoort. Zelfs Saoedi-Arabië heeft zijn handtekening onder het akkoord van Parijs gezet en zijn NDC bevestigd. Maar het gevolg van een Amerikaanse breuk met het akkoord zal, als die wordt bevestigd, maken dat andere landen nog minder geneigd zullen zijn hun inspanningen op te voeren om het verschil teniet te doen. De zeer behoudende houding van de EU hierin, zegt al veel.

Wij moeten overal eisen dat de regeringen hun inspanningen voor het klimaat vergroten: om de kloof tussen Parijs en de NDC te dichten en om de Amerikaanse afvalligheid te compenseren. Maar dit is niet te realiseren binnen het kader van het huidige kapitalistische beleid. Er zijn hervormingen nodig die breken met de logica van de markt, zoals gratis openbaar vervoer, initiatieven voor het isoleren van gebouwen, steun aan de boeren tegen de agro-industrie, steun aan de inheemse volkeren tegen de mijn- en bosbouwbedrijven enzovoort.

Trump bestrijden

Trump zal het inderdaad wel moeilijk hebben om zijn ambitie waar te maken, want een deel van het Amerikaanse klimaatbeleid wordt bepaald door de Staten, de steden en de bedrijven. Daarbij wordt CO₂ als vervuilende stof gedefinieerd in de Clean Air Act, een belangrijke wet in de Verenigde Staten. Maar we moeten het probleem in een veel bredere context zien. Het is niet alleen het probleem van de klimaatpolitiek van Trump, maar van zijn algemene beleid. Het project van Trump wil de neergang van de Amerikaanse hegemonie in de wereld beletten. Dat was ook zo onder Obama, maar de methode van Trump is anders. Obama wilde deze doelstelling bereiken in het kader van een neoliberal, multilateraal bestuur. Trump wil dit door een nationalistische, racistische, seksistische, islamofobe, antisemitische en brutale politiek. Dit project betekent een ernstig gevaar voor oorlog, zelfs een derde wereldoorlog. Er zijn vergelijkingspunten zowel met de neergang van het Britse imperium en de opgang van Duitsland voor de Eerste Wereldoorlog als met de opkomst van Hitler in de context van een zeer diepe economische, sociale en politieke crisis voor de Tweede Wereldoorlog (maar ik zeg niet dat Trump een fascist is). In die situatie zou, of we het willen of niet, de klimaatcrisis als een secundaire kwestie kunnen worden gezien, hoewel de intelligente delen van de heersende klassen weten dat dit niet het geval is.

‘Elke wolk heeft een zilveren randje’. De positieve kant van de zaak is dat de polarisatie in de Verenigde Staten niet alleen in het voordeel van rechts, maar ook in het voordeel van links speelt. De

vrouwenmars, de massamobilisaties tegen de 'ban voor Moslims' en de mars voor het klimaat op 29 april tonen dat het mogelijk is Trump te overwinnen. Het is een enorme uitdaging, niet alleen voor de mensen in de VS, maar voor ons allen in de hele wereld. Trump overwinnen is in deze situatie de beste manier om te strijden voor het klimaat. In alle landen moeten we trachten aan te sluiten bij de sociale mobilisaties in de Verenigde Staten. De beweging van vrouwen daar, heeft een internationale oproep gelanceerd voor de strijd op 8 maart, Internationale Vrouwendag. Dat voorbeeld moeten we volgen. In diezelfde geest moeten we proberen overal betogingen voor het klimaat te organiseren op 29 april (of op 22 april, dag van de mars voor de Wetenschappen in de VS). Natuurlijk niet als steun aan het akkoord van Parijs maar om ecosocialistische eisen naar voor te brengen.

We leven in een wereld die zodanig door de activiteiten van de mens is veranderd, dat vele wetenschappers nu zeggen dat we een nieuw geologisch tijdvak zijn binnengetreden: het Antropoceen. Welke implicaties zou dit moeten hebben op het programma en de revolutionaire strategie van links?

Dit is inderdaad een interessant debat. Wetenschappers stellen nu dat het Antropoceen gestart is na de Tweede Wereldoorlog. Omdat pas vanaf dat moment de activiteit van de mens een impact heeft gehad met geologische veranderingen tot gevolg, zoals de stijging van het zeewaterpeil, het kernafval, de accumulatie van chemische molecules die voorheen niet bestonden en die bijna niet biologisch afbreekbaar zijn. Vanuit een geologisch standpunt kan men dit niet bestrijden: deze datering berust op objectieve feiten. Maar onderliggend zijn er twee sociale en politieke debatten: over de mechanismen van deze objectieve verandering en over de gevolgen in termen van programma en van strategie. De twee debatten zijn onderling verbonden.

Het debat over de mechanismen gaat over de redenen waarom de mensheid het milieu vernietigt. Het kapitalisme is natuurlijk de hoofdverantwoordelijke voor deze vernieling: de logica van de groei, de productie van abstracte waarden en de winstmaximalisering zijn onverzoenbaar met ecologische houdbaarheid. Een duidelijke demonstratie is het exponentieel profiel van de curven van de verschillende aspecten van de ecologische crisis in functie van de tijd: al die curven (uitstoot van broeikasgassen, verdunning van de ozonlaag, chemische vervuiling, de belasting van de atmosfeer met aerosolen, het uitsterven van soorten, enzovoort) vertonen een knik na de Tweede Wereldoorlog. Er is een duidelijke link met de lange

expansiegolf van het kapitalisme. De zware verantwoordelijkheid van het kapitalisme ontkennen en beweren dat het Antropoceen het resultaat zou zijn, niet van het kapitalisme, maar van het bestaan van *Homo sapiens*, of van het geslacht *Homo*, is belachelijk.

Maar dat is niet het hele verhaal. Er zijn natuurlijk ecologische vernielingen geweest voor het kapitalisme bestond en ze traden op een massale schaal op in niet-kapitalistische maatschappijen van de 20^e eeuw. Er is hier een zekere gelijkenis met de onderdrukking van de vrouw: die onderdrukking bestond al voor het kapitalisme en ze ging ook verder in het kader van wat sommigen het 'reëel bestaande socialisme' hebben genoemd. In beide gevallen komen we tot dezelfde conclusie: de afschaffing van het kapitalisme is een noodzakelijke voorwaarde voor vrouwenemancipatie en voor een niet-roofzuchtige verhouding tussen de mensheid en de rest van de natuur, maar die voorwaarde is niet voldoende. In de strijd voor vrouwenbevrijding heeft deze analyse twee gevolgen: vrouwen hebben een autonome beweging nodig en in die beweging moeten revolutionairen een socialistische tendens opbouwen. Maar hier komen we aan de grens van de vergelijking, geen enkele autonome beweging van de natuur kan in dit sociaal debat interveniëren.

Welke conclusies kunnen we hieruit trekken? Dat bepaalde mensen moeten interveniëren in het sociale debat in naam van de natuur. Dat willen ecosocialisten doen met een antikapitalistisch perspectief. Het ecosocialisme is dus veel meer dan een strategie om sociale en ecologische eisen te verbinden: het gaat om een beschavingsproject dat een nieuw ecologisch bewustzijn wil ontwikkelen, een nieuwe cultuur van de relatie met de natuur, een nieuwe opvatting over onze plaats in de kosmos. Niemand kan natuurlijk de inhoud van dit nieuwe bewustzijn voorspellen, ik denk dat het geleid moet worden door respect, zorgzaamheid en voorzichtigheid. We weten dat de mensheid een enorme kracht tot overheersen bezit. Dat is het gevolg van onze intelligentie. Maar de term 'beheersing' kan op twee manieren begrepen worden: als een daad van brutaliteit en van toe-eigening of als het vermogen om iets te begrijpen, moeilijke vragen te begrijpen. We moeten dringend stoppen de natuur te beheersen – we zijn er een onderdeel van – in de eerste betekenis van het woord en de tweede betekenis moeten we toepassen zoals een goed student zijn stof beheerst. We hebben veel vernieling veroorzaakt, maar er is geen enkele reden om te geloven dat ons intellect niet aangewend kan worden om te zorgen voor de natuur en wat we vernield hebben weer op te bouwen. In tegenstelling tot wat Jared Diamond beweert, hebben andere maatschappijen in het verleden

wel op een verstandige manier zorg gedragen voor hun milieu, dankzij een diepgaande kennis van dat milieu.

Kortom: wat we nodig hebben is niet alleen een sociale revolutie maar ook een culturele revolutie. Die moet onmiddellijk beginnen door zeer concrete veranderingen in ons gedrag, maar het is niet alleen een kwestie van een individuele houding. Die veranderingen moeten sociaal bevorderd worden en zullen vooruitgang boeken door concrete strijd. De inheemse gemeenschappen zijn hier een bron van inspiratie. Ik denk aan kleine boeren die een beslissende rol spelen in dit proces en dit om evidente redenen. En ook vrouwen. Niet omdat ze 'van nature' gevoeliger zouden zijn voor ecologische kwesties, maar door hun specifieke onderdrukking. Zij zorgen voor 80% van de landbouwproductie en worden rechtstreeks geconfronteerd met de realiteit van de aftakeling van de natuur en de gevolgen daarvan. Daarbij zijn vrouwen, door de patriarchale onderdrukking, meestal belast met de zorg binnen het gezin. Zij hebben een specifiek standpunt over de drie factoren die ik vermeld heb: het respect, de zorg en de voorzichtigheid.

Noten

[1]. Enclosure is het omheinen en in particulier bezit nemen van gemeenschappelijke woeste gronden en andere vormen van '*open fields*' en '*common fields*' door grootgrondbezitters. Hierdoor worden kleine boeren vaak van hun bestaansmogelijkheden beroofd. In Engeland speelde dit proces zich af in de 15e-16e eeuw. Marx beschreef in het eerste deel van *Das kapitaal* hoe 'enclosure' een bepalende rol speelde in de overgang van feodalisme naar kapitalisme, zowel door het omvormen van het land van een middel voor het produceren van bestaansmiddelen naar een middel voor het maken van winst en door het veranderen van kleine boeren in loonarbeiders en daarmee het creëren van een modern proletariaat.

[2]. Een aerosol is een verzameling van microscopische deeltjes, in vaste of vloeibare vorm, die zijn opgenomen in een gas. Wolken en mist zijn voorbeelden van een aerosol dat bestaat uit zeer kleine druppeltjes water. Een voorbeeld van aerosol dat bestaat uit vaste deeltjes is rook.

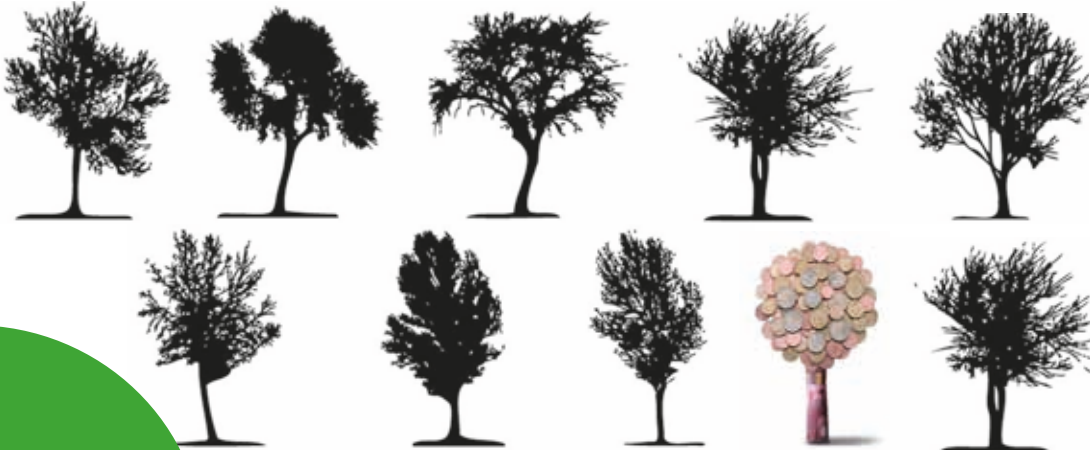
Grenzeloos geschriften

1. Vakbondswerk aan de basis
2. De strijd voor een echt nieuwe vakbeweging
3. Links en de Syrische revolutie
4. Wat is ecosocialisme
5. Democratisering van de economie
6. De lange mars van de SP
7. De vakbond terug aan de leden
8. De wortels van vrouwenonderdrukking
9. Nieuw rechts in Nederland
10. Kapitaal en ongelijkheid, over het werk van Piketty
11. Kobani: de Syrische revolutie en de Koerdische beweging
12. Onze vakbeweging
13. Socialisten in de vakbeweging
14. Racisme, antisemitisme, zionisme
15. Islamitisch fundamentalisme, de Arabische Lente en links
16. Syrië en de linkse beweging
17. Wereldeconomie: de terugkeer van de crisis
18. Kapitalisme, ecologie, ecosocialisme

Borderless papers

1. The New Right in the Netherlands
2. The Long March of the SP

Grenzeloos geschrift, een uitgave van Grenzeloos

The background of the page is decorated with numerous black silhouettes of different types of trees, including deciduous and coniferous varieties, scattered across the top, sides, and bottom. A large green semi-circle is visible in the bottom right corner.

Kapitalisme, ecologie, ecosocialisme

Het klimaatakkoord van Parijs is geen oplossing voor de klimaatcrisis. De doelstelling ervan is te beperkt en de toezeggingen van de afzonderlijke landen zijn boterzacht. Het fundamentele probleem met de klimaatcrisis – en de veel bredere ecologische crisis in het algemeen – is de onverzoenlijke tegenstelling tussen kapitalisme en ecologie. Zonder een breuk met het kapitalisme is er geen oplossing van de ecologische crisis.

Maar we kunnen natuurlijk niet bij die constatering blijven staan. Het is noodzakelijk om een strategie te ontwikkelen die de directe strijd tegen de opwarming van de aarde verbindt met het werken aan een fundamentele systeemverandering. Daar staat het ecosocialisme voor.

redactie@grenzeloos.org